

IPR UNIVERSITY CENTERIN LAUSUNTO

Laadittu instituutin yliopistojaoston¹ keskustelun pohjalta 2018-05-31 / Olli Pitkänen

LAUSUNTO HALLITUKSEN ESITYKSESTÄ EDUSKUNNALLE LAIKSI OIKEUDESTA KORKEAKOULUISSA TEHTÄVIIN KEKSINTÖIHIN ANNETUN LAIN MUUTTAMISESTA

Lausuntonamme korkeakoulukeksintölain muuttamista koskevasta hallituksen esitysluonnoksesta esitämme kunnioittavasti seuraava:

Suomalaiset yliopistot tekevät korkeatasoista tutkimusta ja tuottavat runsaasti hyviä tutkimustuloksia. Näistä valitettavan suuri osa jää hyödyntämättä. Hallituksen *Osaaminen ja koulutus* -kärkihankkeen tavoitteella vahvistaa elinkeinoelämän ja korkeakoulujen yhteistyötä sekä tutkimustulosten hyödyntämistä innovaatioiden aikaansaamiseksi ja kaupallistamiseksi olisi paljon tarvetta ja mahdollisuuksia. Valitettavasti lausuntopyynnön kohteena oleva luonnos hallituksen esitykseksi ei juurikaan edistä tätä tavoitetta.

Tutkijat työskentelevät yliopistossa ja korkeakouluissa hyvin monenlaisissa työsuhteissa ja erilaisilla sopimuksilla. Erityisen leimallista alalle on lyhyiden työsuhteiden runsas käyttäminen. Sama tutkija voi työskennellä peräkkäin saman yliopiston palveluksessa useassa eri työsuhteessa sen mukaan, miten tutkimus saadaan rahoitettua. On tavallista,

¹ Keskusteluun ovat osallistuneet ja tähän lausuntoon näkemyksenä tuoneet: Niklas Bruun (IPR University Center), Rainer Oesch (Helsingin yliopisto), Nari Lee (Hanken), Katja Lindroos (Itä-Suomen yliopisto), Tuomas Mylly (Turun yliopisto), Rosa Ballardini (Lapin yliopisto), Marcus Norrgård (Helsingin yliopisto), Taina Pihlajarinne (Helsingin yliopisto), Ulla-Maija Mylly (Turun yliopisto), Timo Nyberg (Aalto-yliopisto), Petri Kuoppamäki (Aalto-yliopisto) ja Olli Pitkänen (IPR University Center).

että tutkija on välillä ulkopuolisella rahoituksella olevassa tutkimusprojektissa ja välillä taas yliopiston omalla perusrahoituksella tutkimus- ja opetustehtävissä. Nämä työsuhteet ovat myös usein osa-aikaisia ja limittyvät siksi päällekkäin. Lisäksi sama tutkija voi samanaikaisestikin joutua työskentelemään useassa yliopistossa osa-aikaisissa työsuhteissa. Varttuneempi tutkija voi myös esimerkiksi dosenttina osallistua tutkimushankkeisiin ja nuorempien tutkijoiden ohjaamiseen sellaisessakin yliopistossa, johon hän ei ole työsuhteessa. Eri työsuhteisiin liittyvät työtehtävät ovat osittain päällekkäisiä ja osittain erillisiä. Näyttää siltä, että hallituksen esityksen luonnoksessa ei ole otettu huomioon tätä tutkijoiden työsuhteiden kirjoa, vaan on oletettu tilanne paljon yksinkertaisemmaksi.

Eri yliopistojen käytännöt työ sopimusten ja niihin liittyvien nk. oikeuksiensiiirto-sopimusten (sopimus jolla tutkija siirtää oikeutensa tutkimustuloksiin yliopistolle) suhteen vaihtelevat melkoisesti. Toisissa yliopistoissa tutkijoilta vaaditaan aina työ-sopimuksen allekirjoituksen yhteydessä rutiininomaisesti allekirjoitus myös vakio-muotoiseen oikeuksiensiiirtosopimukseen, kun taas toisissa yliopistoissa oikeuksien-siiirtosopimuksia tehdään vasta siinä tilanteessa, että rahoittaja sitä tiettyyn hankkeeseen liittyen vaatii. Luonnoksessa hallituksen esitykseksi ehdotetaan muutettavaksi 6 § (Korkeakoulun oikeus keksintöön avoimessa tutkimuksessa) sopimuksen varaiseksi. Tämä johtanee siihen, että toisissa yliopistoissa aletaan rutiininomaisesti aina vaatia kaikilta tutkijoilta oikeudet keksintöön myös avoimessa tutkimuksessa, kun taas toiset yliopistot lähtökohtaisesti eivät vaadi näitä oikeuksia itselleen. Niinpä yliopistojen väliset erot sopimuskäytännöissä lisääntyvät ja oikeudellinen epävarmuus kasvaa. Erityisesti niissä tilanteissa, joissa sama tutkija työskentelee useassa yliopistossa, tulee erittäin hankalia tutkintatilanteita siitä, kenelle oikeudet ovat siirtyneet.

Ehdotuksen mahdollistamat erilaiset käytännöt voivat johtaa myös esimerkiksi EU:n perusoikeuskirjassa suojatun yhdenvertaisuuden (20 Artikla), sanan- (11 Artikla) ja tutkimuksenvapauden (13 Artikla) kannalta ongelmalliseen kehitykseen. Erilaiset käytännöt asettavat julkista rahoitusta nauttivien korkeakoulujen tutkijat yhden-vertaisuuden näkökulmasta ongelmalliseen tilanteeseen. Patentointi merkitsee lisäksi säännönmukaisesti tutkimustulosten määräaikaista salassapitovelvollisuutta, mikä on

helposti ristiriidassa sanan- ja tutkimuksenvapauden kanssa. Koska tieteen tulokset ovat laajalti patentoitavissa, kyseinen uhka sanan- ja tieteenvapaudelle on merkittävä.

Avoin tutkimus määritellään voimassa olevassa korkeakoulukeksintölaissa (3 §) siten, että sillä tarkoitetaan muun muassa tutkimusta, joka ”tehdään palvelussuhteessa korkeakoulujen tutkimustehtävien täyttämiseksi ilman korkeakoulujen ulkopuolista rahoitusta ja ilman, että tutkimukseen osallistuu korkeakoulujen ulkopuolisia sopimuskumppaneita”. Avoimessa tutkimuksessa tehtyjen keksintöjen sopimusjärjestelyt koskisivat näin ollen ”palvelussuhteessa tutkimustehtävien täyttämiseksi” tehtyjä keksintöjä. Akateemisen vapauden huomioon ottaen saattaa olla hyvin tulkinnanvaraista, milloin keksintö on syntynyt ”palvelussuhteessa tutkimustehtävien täyttämiseksi”. Jos yliopistot ryhtyvät vaatimaan oikeuksia myös avoimen tutkimuksen keksintöihin, myös nämä ongelmalliset tulkintatilanteet lisääntyvät.

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi lähdetään liikkeelle amerikkalaisesta mallista oikeuksien siirtämisen osalta, mutta ei tarjota vastapainoksi amerikkalaista rahoitusmallia, joka toisi yliopistoille mahdollisuuden huomattavasti suomalaista mallia laajemmin rahoittaa avointa tutkimusta. On hyvin ongelmallista, jos amerikkalaisesta mallista lainataan vain joitain osia, muttei mallia kokonaisuudessaan. Olisi tietysti hyvä keskustella myös siitä, mitä velvollisuuksia oikeuksien saaminen aiheuttaa yliopistoille. Yliopistot ovat valmiita ottamaan oikeuksia, mutta eivät mitenkään takaa, että oikeuksia käytetään keksijöiden edun mukaisesti.

Kuten alussa totesimme, paljon hyviä tutkimustuloksia jää nykyisin hyödyntämättä. Nähdäksemme tämä ei juuri lainkaan johdu korkeakoulukeksintölaista. Syyt ovat aivan muualla.

Valitettavasti kovinkaan monessa suomalaisessa yliopistossa ei ole tarjolla palveluita tutkimustulosten kaupallistamiseksi. Suojattavien keksintöjen tunnistaminen ja patentointi, markkinoilla olevan tarpeen tunnistaminen, kilpailutilanteen arviointi sekä keksintöjen siirtäminen olemassa oleville yrityksille tai uuden yrityksen perustaminen vaativat osaamista, jota useimmilla tutkijoilla ei ole. Yliopistojen innovaatiopalveluilla voisi olla merkittävä rooli tutkimustulosten hyödyntämisen lisäämisessä, jos niitä olisi tarjolla riittävän laadukkaina kaikille tutkijoille.

Yliopistoissa korostetaan tieteellisiä ja opetuksellisia meriittejä urakehityksessä ja palkitsemisessa. Tämä johtaa siihen, että asenneilmapiiri voi olla jopa kielteinen tutkimustulosten kaupallistamiselle. Ainakaan kaikki tutkijat eivät ole kovin motivoituneita näkemään ylimääräistä vaivaa tulosten siirtämiseksi yrityksille, kun siihen käytettävä aika on pois heidän varsinaisesta työstään eivätkä he hyödy tulosten kaupallistamisesta juuri mitenkään. Jotkut tutkijat myös pitävät ideologisesti erittäin tärkeänä vapaan, avoimen perustutkimuksen tekemistä ja vierastavat siksi tutkimusta, joka tuotaisi suoraan hyödynnettäviä tuloksia.

Vastaavanlaista asenteellisuutta on havaittavissa myös yrityksissä. Monet yritykset uskovat itse pystyvänsä tuottamaan riittävästi innovaatioita tai ostamaan niitä toisilta yrityksiltä. Ne eivät osaa nähdä mahdollisuuksia joita tutkimustulosten hyödyntäminen voisi niille tuoda.

Näiden aidan molemmin puolin havaittavissa olevien asenneongelmien ratkaisemiseen ei korkeakoululain muuttamisella saavuteta mitään. Luonnos hallituksen esitykseksi ei myöskään tuo tutkijoille parempia innovaatiopalveluita. Niinpä luonnoksen hyödyllisyys on kovin kyseenalainen ja ehdotamme siitä luopumista.